

In de Branding

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

September 2018 - Nr 3

THEMA

Bodem

Uitgelicht: hydrologie in de duinen van Voorne
Natuur dichtbij: de zandhommel
en verder: bodem en paddenstoelen,
roeken en de gierzwaluw

www.knnv.nl/voorne

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Activiteitenkalender	2
Activiteiten	3
De Woensdagtellers	3
Zeetrekten	3
Lang weekend naar Buurse.	3
Strandjutten	3
Euro Birdwatch	4
Vogelexcursie naar Westkapelle.	4
Excursie naar de landtong van Rozenburg.	4
Beleef de nacht in de duinen van Voorne	5
Verslag Vroege Vogelexcursie Breede-Water	5
Vogelexcursie naar de Groene Jonker	7
Vlinderexcursie	11
Van en over de werkgroepen	13
Hydrologie meten in de duinen van Voorne	14
Zandhommel: 'Panda van de Nederlandse Delta'	18
Bodem en Paddenstoelen	20
Roeken, verslag van een zitting bij de Raad van State	23
De gierzwaluw	24
Colofon	28

Voorwoord

Elk nadeel heeft zijn voordeel, zo luidt een bekend voetbalgezegde. Dat gold ook voor mij toen ik op de derde dag van mijn vakantie flink door mijn rug ging. Een lange autorit naar NW Spanje waar we eigenlijk de Picos de Europa wilden beklimmen, was ineens niet meer haalbaar. We besloten daarom naar Bretagne te gaan, een plek waar nog geen hittegolf heerste, zoals in Nederland wel het geval was. Een rustige camping, vlakbij zee en strand, waar de zomertortel nog nestelde, maakte veel goed. Bijeneters broedden er in een steile duinafgraving bij een drukbezocht strand; zwartkopmeeuwen met jongen bevolkten samen met een paar honderd drieteenstrandlopers de vloedlijn. Ik beschikte plots over veel meer tijd om nu eens echt enkele van de vele meegenomen boeken te lezen. Na een ontbijt met croissants en baguettes las ik onder andere een paar boeken van de Britse hoogleraar Dave Goulson, die met een aanstekelijk enthousiasme en in een begrijpelijke stijl schrijft over alles wat met insecten te maken heeft. Hij staat onder meer stil bij de schrikbarende achteruitgang van hommels. Daar sluit het artikel in dit nummer van John Smit van EIS Kenniscentrum Insecten over de zandhommel goed bij aan. Driekwart van de in Nederland voorkomende 29 soorten hommels staat op de Rode Lijst. De zandhommel kwam vroeger verspreid over heel Nederland voor, maar is nu bijna uitgestorven. Alleen op de Zuid Hollandse eilanden komen nog levensvatbare populaties voor, waaronder de Beningerslikken en Tiengemeten. Het thema van dit nummer is "de bodem", waarbij de samenhang met beheer van flora en fauna natuurlijk van net zo'n groot belang is. Eline Vis wijst daar in haar bijdrage over paddenstoelen en bodem ook nadrukkelijk op. De hydroloog Wiebe Borren van Natuurmonumenten staat op een heel andere wijze bij dit thema stil. Menig keer heb ik mij afgevraagd waar al die peilbuizen in onze duinen nu eigenlijk voor worden gebruikt. Wiebe legt het u uit. Voor het natuurbeheer zijn de soms jarenlange metingen van groot belang. Jaren als 1976 en 1997 vallen op door de enorme droogte. Inmiddels kan 2018 daaraan worden toegevoegd.

Op de terugweg van onze vakantie legden we eind juli trouwens nog even aan in de Noord-Franse plaats Honfleur, een oud toeristisch stadje op zo'n 6 uur rijden van Nederland. Het wemelde er nog van de gierzwaluwen. In haar maandelijks artikel schetst Gerda Hos het leven van deze intrigerende vogels. Remco Daalder schreef er een boekje over dat een paar jaar geleden de Jan Wolkers prijs won. Gerda vertelt onder meer dat de meeste gierzwaluwen eind april bij ons in Nederland arriveren en eind juli al weer wegtrekken. Wij reden op 26 juli uit Honfleur weg, vergezeld door vele door de lucht gierende vogels. Dezelfde dag in Nederland aangekomen, moesten we constateren dat de vogels bij ons al waren gevlogen. Zo snel kan het dus gaan.

Op 5 september gaan overigens de Haringvlietsluizen op een kier, we schreven er al eerder over. We hebben onze eerste inventarisaties in het aanpalende Quackgors inmiddels uitgevoerd. Dat leverde al de nodige verrassingen op. Heel veel soorten nachtvlinders werden er aangetroffen, maar ook de vos werd er waargenomen. Voor zover we er nog aan twijfelden: de vos komt dus ook echt op Voorne voor!

Theo Briggeman
voorzitter

Activiteitenkalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Vrijdag 31/8	Vwg	VWG inventarisaties	20.30	BC Tenellapas
Maandag 3/9	Pwg	Groene Strand randen	19.00	PG Groene Strand
Maandag 10/9	Pwg	Wolvenpolder	19.00	Wolvenpolder
Vrijdag 14/9	Zwg	Vleermuisexcursie	20.15	P. Jumbo Brielle
Zaterdag 15/9	KNNV Voorne	Strandexcursie	10.00	Hondsweg, Goedereede
Maandag 17/9	Pwg	Poelen De Pan	19.00	P NM De Pan
Maandag 24/9	Pwg	Beningerslikken Kleiputten	19.00	Kleiputten
Maandag 1/10	Pwg	Heveringen werkvlak	19.00	P BC Tenellapas
Zaterdag 6/10	Vwg	Euro Birdwatch	08.00	Telpost Maasmond
Vrijdag 12/10	Vwg	Natuurmonumenten, beleid en plannen	20.30	BC Tenellapas
Zaterdag 20-10	Vwg	Trekvoegeexcursie naar Westkapelle	07.00	P Delta expo Haringvlietdam
Zaterdag 27-10	Pawg	Paddenstoelenexcursie	10.00	P Waterbos
Zaterdag 27-10	KNNV Voorne	Nacht van de nacht	22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 9/11	Vwg	Gebiedsbescherming in de Delta. Over beheer en handhaving	20.30	BC Tenellapas
Zaterdag 24-11	KNNV Voorne	Excursie Landtong Rozenburg	10.00	EIC Gebouw Rozenburg
Vrijdag 14/12	Vwg	Foto's uit eigen doos	20.30	BC Tenellapas
Vrijdag 11/1/2019	Vwg	Verendeterminatie "workshop"	20.30	BC Tenellapas
Vrijdag 8/2	Vwg	Soortbeschrijving steltlopers (deel 2)	20.30	BC Tenellapas
Vrijdag 8/3	Vwg	Vogelzang oefenen	20.30	BC Tenellapas
Vrijdag 12/4	Vwg	Informatie volgt later	20.30	BC Tenellapas
Vrijdag 14/6	Vwg	Wandel mee met de VWG	20.30	BC Tenellapas

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://www.knnv.nl/voorne>

Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website <https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's. Verzamelen om 8:30 uur.

Zeetrekten

Vanaf 2 september aanstaande starten we weer met de zeetrektingen.

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trekpost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Lang weekend naar Buurse.

De KNNV afdeling Voorne heeft op 7, 8 en 9 september 2018 een lang weekend naar Buurse georganiseerd. Dit weekend is bedoeld voor KNNV-leden.

We hebben Camping de Beek te Buurse (omgeving Haaksbergen) uitgekozen vanwege de vele overnachtingsmogelijkheden die deze camping biedt.

Dit kan namelijk in een tent, caravan, camper maar er zijn ook een beperkt aantal kamers te huur. De kamers zijn voor maximaal vier personen (twee maal tweepersoons bedden), dus er is dan geen echte privacy. Wel keurig met leefruimte, eetkamer, keuken, douche en wc.

De camping heeft fantastische sanitaire voorzieningen.

Zie verder de site van deze camping <http://boerderijcampingdebeek.nl>.

Het is een geweldige omgeving om te fietsen en te wandelen en in de nabij gelegen plaats Haaksbergen kan gewinkeld worden.

Het is een weekend zonder vooraf georganiseerd programma en zonder reisleiding. Met elkaar of alleen beslist een ieder welke invulling hij of zij aan dit weekend gaat geven.

In een eerdere nieuwsbrief is dit weekend al aangekondigd. Ook is toen gevraagd aan de belangstellenden zich aan te melden. Voor de mensen die zich toen hebben opgegeven hebben wij de campingplaatsen/kamer gereserveerd.

Mocht u toch nog willen deelnemen dan willen wij u vragen rechtstreeks met de camping contact op te nemen of er nog plaats is. U kunt dan vermelden dat u bij de groep van de KNNV afd. Voorne zou willen aansluiten.

Mocht het u gelukt zijn om een reservering te maken op deze camping, wilt u dan zo vriendelijk zijn een kort berichtje te sturen naar penningmeester@voorne.knnv.nl, zodat wij op de hoogte zijn van uw aanwezigheid.

Strandjutten

Zaterdag 15 september 2018, start 10.00 bij hek eind Hondsweg Goedereede.

De excursie gaat over het strand bij de Middel- en Oostduinen. Een traject met bovengemiddeld veel aanspoelsels en de plek om het proces van natuurlijke duinvorming en de bijbehorende pioniersbegroeiing te kunnen volgen.

De zee zorgt elk getij voor nieuwe verrassingen. Vandaag gaan we speuren langs de vloed- en zo mogelijk de eblijn naar het aangespoelde zeeleven. We speuren naar verschillende schelpensoorten, hopen diverse krabben te vinden en laten ons verrassen door de wieren. Misschien kunnen we ook nog interessant aangespoeld plastic vinden. Op plastic leven soms reizigers afkomstig uit de zuidelijke stromen. Natuurlijk proberen wij het verhaal achter de verschillende vondsten te ontdekken. Gaat u mee? Iedereen is hartelijk welkom.

De excursie wordt geannuleerd bij slecht weer (harde wind en/of regen). Controleer vooraf de site of neem bij twijfel contact op met
Katie van der Wende, 06-51057805.

Tip: trek kaplaarzen of waterbestendige schoenen aan i.v.m. het oversteken van geulen.

Euro Birdwatch

Zoals ieder jaar, vindt ook in 2018 weer een Euro Birdwatch plaats.

Ook dit jaar weer op de 1e zaterdag van oktober, 6 oktober dus.

Het is de 25e keer dat BirdLife International dit evenement organiseert, en de 23e keer dat wij in Nederland meedoen.

Hopelijk doen jullie allemaal weer mee dus noteer de datum alvast!

We starten om 08.00 uur bij de telpost Maasmond en we gaan zeker door tot 12.00 uur. Als de weersomstandigheden een beetje mee zitten kunnen we ook langer blijven.

Ik hoop dat ik jullie zie op de telpost, met elkaar zien we meer.

Voor meer info, h.walbroek@upcmail.nl

Henk Walbroek

Vogelexcursie naar Westkapelle.

Zaterdag 20 oktober. Vertrek om 07.00 uur van de parkeerplaats bij de Delta Expo, Haringvlietplein 3, 3251 LD Stellendam.

Een excursie plannen waarbij het gaat om de trekvogels is niet makkelijk.

Het probleem is dat we nooit helemaal zeker zijn of er vogeltrek is, het blijft dus een gok.

In ieder geval geeft een bezoek aan Westkapelle ons meerdere kansen.

Bij Westkapelle is er een grote kans zangvogels te zien die de kustlijn volgen om bij Vlissingen de Westerschelde over te steken, over zee turend kunnen we de langstreckende zeevogels zien en het plas-dras gebied Noordervroon is in de trektijd zeer de moeite waard.

Trek of geen trek, een bezoek aan Westkapelle is altijd de moeite waard.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum,

tomvanwanum@xs4all.nl of 06-44694497

Excursie naar de landtong van Rozenburg.

Zaterdag 24 november, verzamelen om 10.00 uur bij het E.I.C Gebouw, Noordzeeweg 6, Rozenburg.

In het hart van het havengebied ligt de Landtong Rozenburg, ingeklemd tussen de Nieuwe Waterweg en het Calandkanaal. U kunt er kilometerslang eindeloos rondstruinen, met nu eens zicht op reusachtige zeeschepen, dan weer op kuddes Schotse hooglanders en Konikpaarden.

Een door mensen gemaakte, hooggelegen vlakte van gronddepots heeft zich hier in enkele decennia spontaan ontwikkeld tot een ruig duinachtig landschap. Bij de ingang van het gebied ligt het Educatief Informatie Centrum van het Havenbedrijf Rotterdam, dat ook per schip bereikbaar is. Verder lopen er diverse leidingstroken door het gebied (grote ondergrondse buizen die olie, gas en chemicaliën transporteren tussen opslagtanks en fabrieken) en staat er een radarpost van de Rotterdamse haven. Allemaal infrastructuur die prima samengaat met de natuur op de Landtong.

De Landtong is rijk aan bloemen, insecten en broedvogels. Plassen en poelen zitten vol eenden, ganzen en rietvogels. Scholekster, tureluur, grutto en kluut broeden er regelmatig, tal van andere steltlopers komen er op doortrek en houtsnip, watersnip en bokje overwinteren er. De laatste jaren verschijnt er langzaam meer bos en struweel, waardoor spechten, nachtegaal, spotvogel en zomertortel het gebied ontdekken. Niet alleen de broedvogels nemen toe, ook planten en insecten doen het goed. Als nieuwe soort zijn onder andere bont zandoogje, bijenorchis en moeraswespenorchis genoteerd. Overigens is de Landtong het vlinderrijkste terrein

in de wijde omtrek. Alleen in Voornes Duin komen enkele soorten extra voor.
Informatie bij Jan den Exter, 06-58833606.

Beleef de nacht in de duinen van Voorne

Zaterdag 27 oktober 2018: Nacht van de Nacht, o.l.v. Jan Alewijn Dijkhuizen.

Verzamelen: 22.00 uur Parkeerplaats Bezoekerscentrum. Tenellaplas, Duinstraat 12a, Rockanje.

Aanmelden is niet nodig en de excursie is gratis.

Op zaterdag 27 oktober 2018 organiseert de KNNV afdeling Voorne in het kader van de Nacht van de Nacht een rondwandeling in de Duinen van Voorne.

We starten vanaf de parkeerplaats van het Bezoekerscentrum Tenellaplas om 22.00 uur.

Jan Alewijn Dijkhuizen zal aan de hand van talrijke verhalen duidelijk maken hoe belangrijk een goede nacht voor de natuur is.

De deelnemers kunnen tijdens deze wandeling zelf ervaren wat het is om in stilte en totale duisternis de natuur te beleven. Deze stilte en duisternis zijn heel belangrijk voor de natuur, omdat dieren dit nodig hebben. Vooral uilen, vleermuizen, muizen en vele insecten die veelal overdag rusten, maken hier gebruik van. Zij ontwaken dan en komen tot leven. De dieren die overdag actief zijn gebruiken deze nacht net als de mens om te rusten.

Om dit alles goed te kunnen ervaren willen wij u vragen zo min mogelijk lichtbronnen te gebruiken. Dus zet uw zaklantaarn of mobiele telefoon uit.

U zult zien dat uw ogen gaan wennen aan het donker. Het wandeltempo is laag en ondersteuning door naasten zal geen probleem zijn.

De avond zal rond 23.30 uur worden afgesloten bij het Bezoekerscentrum Tenellaplas.

Kijk voor meer informatie op <http://www.nachtvandenacht.nl>

Verlagen

Verslag Vroege Vogelexcursie Breede-Water, o.l.v. Hans op den Dries

door Marja de Lange

Bevrijdingsdag 2018 heeft een vroege, maar mooie start.

Om 4.15 uur in de ochtend rijden wij vanuit Melissant richting het Breede-Water bij Rockanje. De twee andere vogelaars die bij mij zijn ingestapt, komen uit Oude-Tonge en Den Bommel, zij hebben er al een kleine rit opzitten.

Om 4.40 uur rijden wij het donkere parkeerplaatsje van Natuurmonumenten op, we zijn de eersten. Ik vind dat niet erg, want de ervaring leert dat het straks in korte tijd vol staat. En inderdaad, al snel draait onze excursieleider Hans op den Dries de parkeerplaats op, waarna vele anderen volgen. Ik zie oude bekenden, enkele onbekenden en een aantal mensen die de laatste vogelcursus hebben gevolgd. En echt niet allemaal van Voorne Putten, maar ook van de Hoeksche Waard, uit Dordrecht en zelfs uit de omgeving van de Zouweboezem.

De vogels zijn nog stil, maar dat gaat zo veranderen. Hans hoort wel een houtsnip overvliegen, gewoon terwijl hij met mensen staat te praten. Hoe doet hij dat toch?!

Nadat de groep van 28 personen is opgesplitst, gaan we op pad. Al gauw horen we roodborsten, merels, zanglijster en de prachtige, ronde, zangerige tonen van de grote lijster, hoog in de boom. Ook de bosuil laat zich gelukkig nog even horen.

Het is heerlijk, helder weer, de temperatuur nog ochtendfris. De maan is niet meer helemaal vol, maar zorgt er toch voor dat we een klein beetje om ons heen kunnen kijken. Voelen kunnen we ook. In de loop van de ochtend wordt het namelijk duidelijk dat niet alleen de vogels, maar ook wijzelf worden beloerd. Brutale muggen proberen stiekem een 'graantje' van ons mee te pikken.

Hoogtepunten voor mij zijn op deze excursie toch altijd de boomkruiper, boomklever en vooral de boomleeuwerik en boompieper. Allemaal 'boom'soorten zie ik nu; dat komt zeker omdat ik

zelf meestal door de polder en langs rietkragen fiets. En daarom gaf het mij denk ik ook een soort gevoel van overwinning toen ik vandaag voor het eerst helemaal zelf een goudhaan op zang ontdekte!

Als echte toppers van vandaag wil ik noemen de kuifmees en de raaf met zijn mooie, diepe, volle klanken, treffend nagedaan door Hans. Ook bijzonder was de Bahamapijlstaart, een escape die bij mij toch een mindere 'kik' oplevert dan de raaf die door kieviten verjaagd werd en het kuifmeesje dat helemaal bovenin de naaldboom zijn rollende 'burrr-burrr-burrr' zingt.

Natuurlijk kon een moment van twijfel over tuinfluiter of zwartkop vandaag niet uitblijven. Op het hoge uitzichtpunt bij de aalscholvers zat er een vreselijk zijn best te doen om ons om de tuin te leiden. Terwijl de spanning steeg, kwam Hans ons verlossing brengen: het is een zwartkop! Luister maar, ook al geeft hij even niet de heldere uithalen, hij klinkt toch iets scheller ... en de tuinfluiter klinkt wat meer rollend. Een stuk verderop konden we dan toch de tuinfluiter zelf horen en opmerken dat deze zang inderdaad milder, warmer van klank was dan van die zwartkop.

Grote afwezigen van vandaag waren de bruine kiekendief, gekraagde roodstaart en de goudvink ... waar die nou toch uithingen? Ook de nachtegalen lieten ons aardig in de steek. We hoorden er slechts één, voorzichtig zingend op de buitenduinrand.

Maar we hadden nog wel een verrassend toetje; een goed verscholen, broedende dodaars. Als zij niet even had gehinnikt, hadden we haar zeker gemist, ook al hebben we op die plaats een tijd rondgehangen om de dikkopvlinder, de grote keverorchis en een net opkomende Turkse lelie te bewonderen.

Rond 11.30 uur waren we weer op de parkeerplaats terug.

Het is een geweldig mooie ochtend geweest vol heerlijke vogelzang en prachtige uitzichten! Ik heb nog zoveel niet genoemd wat ook bijzonder was. Maar goed, iedereen heeft toch zijn/haar eigen ervaringen en hoogtepunten van deze excursie die op het netvlies en in de oren blijven hangen.

De sfeer was erg gezellig en gemoedelijk, serieus maar ook vol humor en sterke vogelaarsverhalen. En natuurlijk is het altijd leuk om als vogelaars onder elkaar ervaringen uit te wisselen. Hans werd deze ochtend bijgestaan door Erik Ketting, Jos Schreiner, Jan Pluijm en Theo Hagendoorn. Allemaal hartelijk bedankt voor alles wat jullie aan ons hebben laten zien en horen en wat jullie aan kennis met ons wilden delen. Het feit dat deze vroege excursie met zo'n lange traditie nog steeds zo'n grote groep mensen uit alle windstreken trekt, zegt genoeg.

Vogelexcursie naar de Groene Jonker

door Tom van Wanum

Het beloofde niet veel goeds toen we de parkeerplaats opreden want het was erg mistig en 10 personen verdwenen in deze mist in de hoop dat het spoedig zou opklaren.

Het feit dat we aan het eind van het rondje door de Groene Jonker een lijst met 76 soorten hadden, laat zien dat de mist inderdaad spoedig verdween en dat de zon volop scheen.

de start was mistig

In het riet zaten de gebruikelijke soorten die toch steeds weer de discussie kunnen opleveren of het nu een rietzanger, een kleine karekiet of een bosrietzanger is.

Wat betreft de zingende blauwborsten of rietgorzen boven in de rietpluimen is er natuurlijk geen twijfel mogelijk.

de mist trok snel op

Op het water troffen we de gebruikelijke eendensoorten waarvan vooral de grote groep smienten ons opviel; we hadden deze soort eigenlijk niet meer verwacht. Maar ook de grutto, groenpootruiter en tureluur waren zoals altijd van dichtbij te bewonderen.

blauwborst

Speciale aandacht ging uit naar een groepje kemphanen waarbij enkele al zeer ver naar hun paringskleed geruid waren. Vooral een vogel met een prachtige zwarte rug en kop kreeg veel aandacht.

Op die drooggevallen stukjes slik zagen we ook een groepje kleine strandlopers. Ook die kleine strandlopers kunnen moeilijkheden met herkennen opleveren, zeker als ze niet heel lang en duidelijk te zien zijn geweest.

De door het water wadende kluut, rosse grutto en grutto lieten zich uitgebreid bekijken en fotograferen en de verschillen tussen de rosse grutto en de grutto, beide in zomerkleed, konden worden besproken en bediscussieerd.

De excursie naar de Groene Jonker is eigenlijk altijd leuk, veel soorten die zich meestal van dichtbij laten zien en horen.

Het enige minpuntje is dat van de oorspronkelijke trekpleisters als porseleinhoen en kleinst (?) waterhoen niets meer wordt gehoord.

Volgend jaar weer proberen.

grutto

fuut met jongen op de rug

Vlinderexcursie

door Theo Briggeman

Die nacht sloeg het weer om. Na een hittegolf van jewelste en een wekenlange droogte begon het tegen de ochtend te regenen en trok de wind behoorlijk aan. De temperatuur daalde met een graad of tien naar een behaaglijke 24 graden Celsius. De geplande vlinderexcursie onder leiding van Ria Mellegers zou om 13.00 uur starten, en ja u raadt het al: juist voor dat tijdstip werd een flinke regenbui voorspeld. Veel fiducia had Ria er dan ook niet in. Ze rekenende op weinig vlinders en nog minder excursiedeelnemers. De bui dreef echter net langs het Bezoekerscentrum in Rockanje en veertien belangstellenden kwamen af op de aankondiging in de plaatselijke pers dat zij kennis konden maken met een scala aan vlindersoorten. Zij meldden zich enthousiast voor een interessante excursie over de Heveringen, het oudste duingebied van Voorne, in beheer bij het Zuid-Hollands Landschap.

Ria vertelde eerst iets over het verschil tussen dag- en nachtvlinders. Dagvlinders vliegen overdag, nachtvlinders meestal 's-nachts, hoewel er toch ook weer dagactieve nachtvlinders zijn zoals de kolibriefvlinder of de sint-jacobsvlinder.

Dagvlinders hebben verder een voelspriet met een "knopje", de voelsprietten van nachtvlinders kennen zo'n knopje niet. De stand van de vleugels van dagvlinders is ook anders. Als ze rusten doen ze dat vaak met opgevouwen vleugels, boven hun lichaam. Nachtvlinders leggen hun vleugels vaak plat. Zelf inventariseert Ria al jaren met andere leden van de vlinderwerkgroep verschillende natuurgebieden op het eiland op vlinders. De gegevens worden aan de Vlinderstichting en de terreinbeherende instanties ter beschikking gesteld. De Heveringen zag er na de hittegolf van de afgelopen weken uitgedroogd en geel van kleur uit. Hoewel het gebied als een uitstekend vlindergebied te boek staat, was de verwachting niet erg hooggespannen, ook al omdat er een harde wind stond, en daar houden vlinders niet zo van. Gewapend met grote foto's, een vlindernet, een doorzichtig potje met vergrootglas en verschillende vlindergidsen van onder andere de KNNV Uitgeverij toonde Ria ons echter toch nog behoorlijk wat soorten. Hooibeestje, oranje zandoogje, bruin zandoogje, klein geaderd witje, icarusblauwtje, bruin blauwtje, bont zandoogje, ze bleken allen present, waarbij dan ook nog werd gewezen op de vaak grote verschillen tussen het mannetje en vrouwtje.

Halverwege de excursie bezochten we ook nog een particulier terrein, grenzend aan de Heveringen. De daar wonende familie kocht dit gebied in 1994 en beheert het sindsdien op eenzelfde, natuurlijke, wijze. Al pratend met de familie ontstond het idee om ook dit bezit eens op het voorkomen van vlinders en planten te inventariseren. Wellicht dat we daar volgend jaar uitvoering aan zouden kunnen geven. Voordat we het wisten hadden we een paar uur over de Heveringen gelopen en keerden we tevreden bij de Tenellapas terug. Een hele ervaring rijker!

kolibrevlinder

bruin zandoogje

Van en over de werkgroepen

• *Planten*

Zomerprogramma plantenwerkgroep KNNV afdeling Voorne 2018

In de activiteitenkalender op onze website treft u het programma van de plantenwerkgroep van de KNNV afdeling Voorne voor de komende maanden aan. We zijn erin geslaagd om in samenspraak met het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten en andere organisaties een interessant inventarisatieprogramma samen te stellen. Tijdens de inventarisaties worden alle in het gebied voorkomende planten genoteerd. Van de zeldzame en bijzondere soorten worden de coördinaten en de abundantie (talrijkheid) genoteerd. We streven ernaar om elk gebied drie keer te bezoeken om zo een compleet beeld van de plantengroei gedurende het seizoen te krijgen. De inventarisaties vinden op maandagavond plaats. We vertrekken om 19:00 uur vanaf het verzamelpunt, tenzij dit anders is aangegeven in het programma. Een link naar het verzamelpunt op Google maps vindt u op de website bij het programma van de plantenwerkgroep. Houd ook de website in de gaten voor eventuele wijzigingen in het programma. Wilt u een keer mee met een inventarisatie dan kunt u

zich melden bij het verzamelpunt, u bent van harte welkom. Tijdens de inventarisaties wordt door leden van de plantenwerkgroep uitleg over wilde planten gegeven.

Namens de plantenwerkgroep, Theo Hagendoorn, Wim Kleijburg, Frans Overes, Erik Ketting

• *Vogels*

Het programma van de Vogelwerkgroep Seizoen 2018-2019

door Peter Vermaas

De negen vergaderingen van de vogelwerkgroep worden op vrijdagavond gehouden in het bezoekerscentrum Tenellaplas. Aanvangstijd 19:45 uur. Tijdens alle vergaderingen zullen we tijd en aandacht besteden aan actuele zaken en na de pauze (rond 20:30/20:45 uur) hebben we diverse presentaties gepland die ook voor mensen buiten de werkgroep interessant kunnen zijn. Iedereen is van harte welkom.

Na de zomervakantie zijn de vergaderdata: 31 augustus, 12 oktober, 9 november, 14 december, 11 januari, 8 februari, 8 maart, 12 april, 14 juni.

Als deze editie bij u in de bus valt hebben we de eerste VWG-vergadering waarschijnlijk net gehad (afhankelijk van de leverdatum van dit blad). Op 31 augustus wissel(d)en we informatie uit over de diverse inventarisaties en telprojecten die voor het grootste deel in het voorjaar hebben plaatsgevonden.

Op 12 oktober komt Gerwin Geertse van Natuurmonumenten een presentatie houden over het werk van Natuurmonumenten in onze regio. Een aantal inventarisaties die de KNNV uitvoert wordt gedaan op verzoek van Natuurmonumenten. Jaarlijks leveren wij als vrijwillige tellers een schat aan informatie aan NM. Wat zij met deze gegevens doen en waar die data nuttig voor zijn zal verduidelijkt worden door de uitleg over het beleid en de plannen van NM in onze omgeving.

Op 9 november staat een presentatie van Bas de Bruin van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid gepland. Bas is gebiedsverantwoordelijk voor de Deltawateren in Zuid-Holland en geeft een presentatie over gebiedsbescherming in de Delta: zijn rol in PZH-ODH-OZHZ, de werkzaamheden OZHZ algemeen, de werkzaamheden team groen en de rol van OZHZ in de Delta.

Wat speelt er in de Delta (Beheerplan-Handhavingsplan-Toegangsbeperkingsbesluit-Droomfonds en samenwerking etc.).

Op 14 december staat het onderwerp "foto's uit eigen doos" op het programma. Tijdens deze avond kan iedereen zijn of haar natuurfoto's aan de groep tonen. Je neemt gewoon een aan-

tal (tot ca. 25) foto's op usb stick mee. Het gaat daarbij niet alleen om de mooiste, technisch meest geslaagde foto's. Soms gaat het om een bijzondere waarneming of beleving. Misschien heb je een foto met een UFO (of UVO = unidentified vogelachtig object). Dan kunnen we gezamenlijk misschien het raadsel identificeren.

Op 11 januari zullen we ons richten op het determineren van veren. Die uitleg zal worden gepresenteerd door Marco Houwertjes. Hierover en over de andere vergaderingen van 2019 meer in de volgende editie van In de Branding.

- ***Paddenstoelen***

Paddenstoelen excursie zaterdag 27 oktober 2018

Start vanaf de parkeerplaats ingang Waterbos. Aanvang om 10.00 uur 's morgens

We zijn rond 12.00 uur weer terug op de parkeerplaats.

We zullen een aantal interessante en mooie herfstpaddenstoelen zien.

Omdat de grondwaterstand hoog was dit voorjaar, kan het zijn dat laarzen van nut kunnen zijn.

Ik hoop jullie daar te ontmoeten,

Eline Vis

Hydrologie meten in de duinen van Voorne

door Wiebe Borren, Hydroloog Natuurmonumenten

Als regelmatige en aandachtige bezoeker van de duinen op Voorne heb je ze vast wel eens gezien: de peilbuizen die hier-en-daar, meestal wat verscholen, uit de grond steken. Of de peilschalen die onopvallend in de kant van een meertje of sloot staan. In de Voornse duingebieden van Natuurmonumenten en het Zuid-Hollands Landschap zijn er heel wat te vinden, zoals geïllustreerd in Figuur 1. Maar wat doen we nou precies met al die hydrologische meetpunten?

Water speelt een belangrijke rol in vrijwel al onze natuurgebieden. In duingebieden zorgt de afwisseling van hoge, relatief droge duinen met lage, natte duinvalleien voor prachtige natuur. Op de flanken van de duinen kan schoon, kalkrijk grondwater uittreden en bijvoorbeeld via duinrellen afstromen naar de duinrand en het naastgelegen polderland. Subtiële overgangen van droog naar nat, van uittredend of wegzijgend grondwater, van seizoenale of langjarige schommelingen in grondwaterstanden en zoetwatervoorraad, leveren een mooie afwisseling in biotopen op. Uiteraard is water niet de enige factor en speelt bodem als randvoorwaarde ook een belangrijke rol. Vaak is het een combinatie.

Figuur 1: Actieve/lopende meetpunten in de natuurgebieden Voornes Duin, Strypemonde, Meertje de Waal, Merrevliet (Natuurmonumenten) en de Duinen van Oostvoorne (Zuidhollands Landschap). Naast deze actieve meetpunten zijn er tal van oude meetpunten (die af ten toe nog zichtbaar zijn) en meetpunten van andere partijen, zoals de provincie of het waterschap.

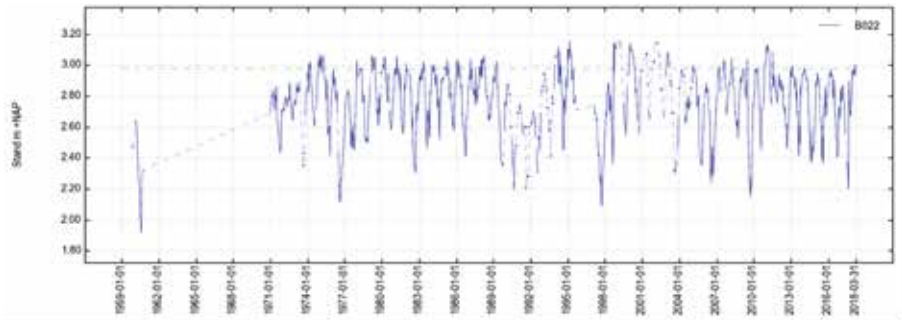
We gebruiken hydrologische metingen voor verschillende doelen:

- Bij het natuurbeheer en de inrichting of herontwikkeling van natuur wordt om de bovengenoemde redenen o.a. naar hydrologie gekeken. Om de potenties voor bepaalde bijzondere natuurwaarden te kunnen inschatten is het noodzakelijk om te weten wat de huidige hydrologische condities zijn. Door enkele jaren voorafgaand aan een natuurinrichting te meten, kan een goede schatting gemaakt worden en kan het inrichtingsplan (of de doelen) worden bijgesteld.
- Daarnaast is het goed om na de inrichting of een ingreep in het gebied te monitoren wat het effect op de omgeving is. Bereiken we wat we voor ogen hadden? Zijn er onbedoelde veranderingen in de grondwaterstanden? Daartoe wordt gedurende enkele jaren na de

ingreep doorgemeten en vindt uiteindelijk evaluatie plaats.

- Tot slot is het handig om in een gebied één of meer langlopende meetreeksen te hebben. Dergelijke meetreeksen kunnen als referentie gebruikt worden, om kortere meetreeksen tegen af te kunnen zetten.

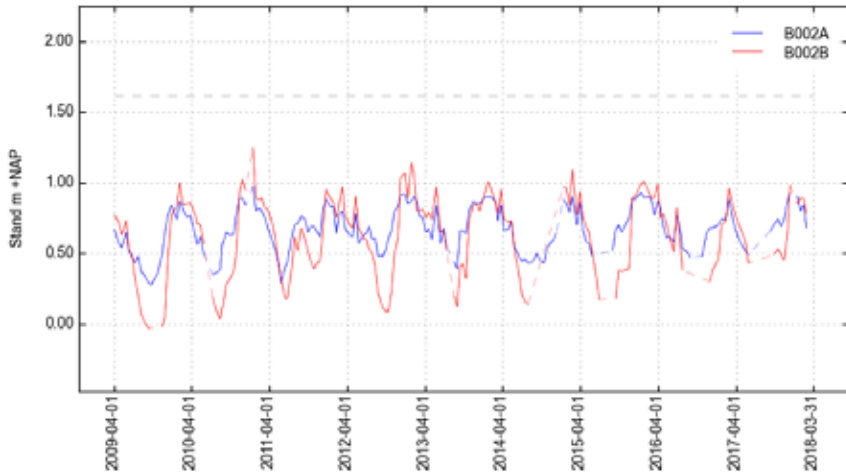
Een voorbeeld van een lange meetreeks die gebruikt kan worden als referentie is gegeven in figuur 2. Dit meetpunt, gelegen aan de noordkant van het Quackjeswater, is al in 1959 geïnstalleerd. Vanaf begin jaren '70 tot aan heden is de grondwaterstand systematisch opgenomen in deze peilbuis. De jaarlijkse seizoenen zijn goed terug te zien: oplopende grondwaterstanden in de winter en het vroege voorjaar en dalende grondwaterstanden in de zomer. De droge zomers van 1976 en 1997 zijn zichtbaar als uitschieters naar beneden. In recente jaren lijkt de grondwaterstand in de winter iets minder ver omhoog te komen dan in de jaren '70 en '80. Verder valt op dat er geen noemenswaardige trends (geleidelijke daling of stijging) te zien zijn en de grondwaterstand over langere tijd bekeken redelijk stabiel gedrag vertoont.

Figuur 2: Voorbeeld van een hele lange meetreeks. Zo'n lange meetreeks kan als langjarige referentie gebruikt worden. De droge zomers van 1976 en 1997 zijn zichtbaar als uitschieters naar beneden (lage grondwaterstand). De grijze stippellijn geeft de maaiveldhoogte weer.

Op sommige plekken staan twee peilbuizen bij elkaar: één ondiep en één dieper. Een dergelijke combinatie van peilbuizen is handig om een indruk te krijgen van kwel of wegzijging. Kwel (grondwaterstroming omhoog tot in de wortelzone of tot aan het maaiveld) treedt op als de diepe grondwaterstand hoger is dan de ondiepe. Een voorbeeld hiervan is gegeven in figuur 3. In de zomerperiode zakt de ondiepe grondwaterstand (rode lijn) verder uit naar beneden dan de diepe grondwaterstand (blauwe lijn). In die periode treedt kwel op, waarschijnlijk met mooi kalkhoudend grondwater waar bijzondere planten van profiteren. In de winter stijgt de ondiepe grondwaterstand en treedt er op een bepaald moment juist wegzijging op – een naar beneden gerichte grondwaterstroming.

Behalve de grondwaterstand draait het vaak ook om de oppervlaktewaterpeilen. Dit speelt met name een rol in de duinmeren en in de overgangen naar het polderland. In dat laatste geval gebruiken we oppervlaktewaterpeilen in bijvoorbeeld sloten als middel om de grondwaterstanden te beïnvloeden. Het is dan handig om zowel peil als grondwaterstand te meten. Bij duinmeren draait het soms vooral om het monitoren van de peilen als signalering voor verdroging of vematting.

Figuur 3: Voorbeeld van een meetpunt met twee peilbuizen: een diepe buis (blauwe lijn) en een ondiepe buis (rode lijn). Hiermee kan een schatting van kwel of wegzijging gemaakt worden. De grijze stippellijn geeft de maaiveldhoogte weer.

Peilbuizen kunnen overigens ook gebruikt worden om watermonsters te nemen. Met die watermonsters kan de waterkwaliteit bepaald worden, zodat bijvoorbeeld de voedselrijkdom en het kalkgehalte in beeld gebracht kunnen worden.

Er valt uiteraard veel meer te zeggen over water in de duinen. De grondwaterstandsmetingen vormen het cruciale startpunt voor de analyse van de hydrologie en de daaruit voortvloeiende potentie voor natuurwaarden. Elke peilbuis heeft daarin zijn eigen verhaal, afhankelijk van de specifieke plek in het duinlandschap.

peilbuis

peilbuis

*

Zandhommel: ‘Panda van de Nederlandse Delta’

door John Smit, EIS Kenniscentrum Insecten

Dat het slecht gaat met de wilde bijen in Nederland is onderhand algemeen bekend. Meer dan de helft van de soorten (55%) staat op de Rode Lijst (Reemer 2018). Dat het met de hommels nog dramatischer is gesteld is misschien minder bekend, immers hommels zijn nog bijna overal te vinden. Toch staat bijna driekwart van de 29 soorten op de Rode Lijst, waarvan er 8 in het geheel zijn verdwenen uit Nederland. Van de soorten die nu nog in Nederland voorkomen is het slechts een handjevol (dit zijn niet meer dan 5 of 6 soorten) dat nog een wijde verspreiding heeft. De overige soorten hebben een drastische afname van hun verspreiding laten zien, waarbij die van de zandhommel

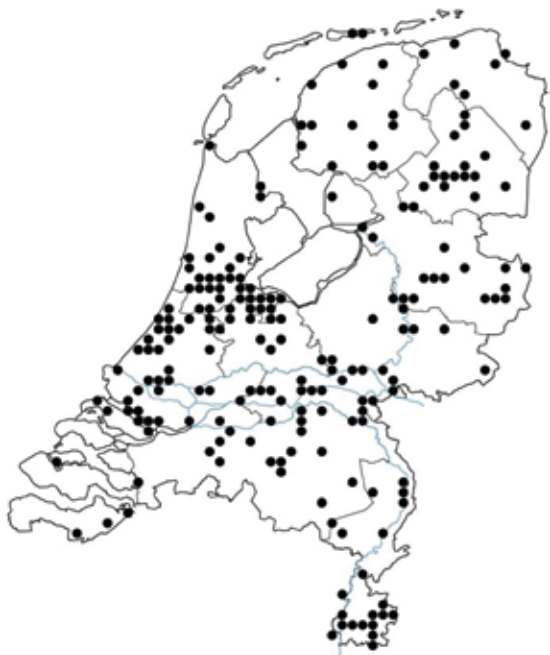

Werkster van de zandhommel

Wel het meest tekenend is: vroeger kwam deze fraaie soort verspreid over heel Nederland voor en tegenwoordig is ze alleen nog te vinden op enkele plekken rond het Haringvliet en in de Biesbosch en staat als ernstig bedreigd op de Rode Lijst.

Vooral het eiland Tiengemeten is na de omvorming een goed habitat gebleken voor de zandhommel. Het is een relatief uitgestrekt gebied met een keur aan bloemen van het vroege voorjaar tot het late najaar. Precies wat hommels nodig hebben. Hun sociale levenswijze van een volk met een koningin en werksters, maakt dat ze gedurende een zeer lange periode bloeiende planten nodig hebben als voedsel voor zichzelf, in de vorm van nectar. Maar vooral ook als bron van stuifmeel dat als voedsel dient voor de larven. In 2015 werd vastgesteld dat de zandhommel de algemeenste hommelse soort van het eiland was en dat ook de bedreigde moshommel hier een goede populatie heeft. Een jaar later werd tijdens de 1000-soortendag, gehouden rond het Haringvliet, een nieuwe populatie vastgesteld op de Korendijkse Slikken. In 2017 zijn deze beide gebieden, samen met de Beningerslikken, waar de zandhommel ook een populatie heeft, onderzocht door een student. Hierbij is gekeken naar de verspreiding bin-

nen de gebieden en de planten die bezocht werden, maar ook is er stuifmeel verzameld van een groot aantal werksters waaruit gebleken is dat witte klaver, rode klaver en smeerwortel belangrijke voedselplanten zijn voor de zandhommel. De details worden op dit moment nog verder onderzocht, maar de resultaten zullen zeker meegenomen worden in het beschermingsplan dat momenteel in opdracht van de provincie Zuid-Holland wordt opgesteld. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar de huidige plekken waar de zandhommel voorkomt, maar ook naar potentiële nieuwe plekken en, nog belangrijker, er wordt tevens gekeken hoe de twee verschillende leefgebieden in de Biesbosch en rond de Haringvliet met elkaar verbonden kunnen worden om zo de zandhommel een betere kans te geven te overleven in ons land en idealiter zich zelfs weer uit te breiden naar hopelijk een groot deel van zijn oude areaal.

Verspreiding van de zandhommel in Nederland van voor het jaar 2000

Huidige verspreiding van de zandhommel in Nederland

Reemer, M. 2018. Basisrapport voor de Rode Lijst bijen. – EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Bodem en Paddenstoelen

door Eline Vis

De Duinen van Voorne betreft een uniek duingebied met een enorme rijkdom aan leven. Er is een interessante samenleving tussen vele organismen, hetgeen zorgt voor grote diversiteit en bijzondere soorten. Laten we er zorgvuldig mee omgaan, opdat ook toekomstige (paddenstoelen-) liefhebbers nog kunnen genieten van dit moois.

Dit stuk gaat over de wisselwerking tussen bodemgesteldheid en paddenstoelen.

De Wageningse bodemecoloog Jack Faber vertelde onlangs (30 juni 2018) in de weekendbijlage van de NRC, dat je voor bijzondere soorten niet een dure reis naar de tropen hoeft te maken! De bodem is een verborgen jungle. Hij schrijft vooral over de bodemdieren, die ieder een eigen rol spelen in het ondergrondse ecosysteem. Hij vertelt hoe ze de bodemstructuur beïnvloeden, waardoor de planten beter kunnen groeien en de grond water kan bergen en vasthouden. Een interessant verhaal. Maar de rol van de paddenstoelen in dit geheel, ontbreekt.

Wat hier beschreven wordt voor planten, geldt in hoge mate voor paddenstoelen. De bodembewonende paddenstoelen zijn voor hun voortbestaan afhankelijk van een goede bodemstructuur en een goede vochtigheid. Sommige paddenstoelenfamilies (de mycorrhiza soorten) zijn tevens afhankelijk van specifieke planten, struiken en bomen (zoals bijvoorbeeld de meidoorn) en van de samenstelling van de bodem, dus van substraten: löss, zand of klei en de mate van aan- of afwezigheid van kalk. Hoe meer eisen er aan de bodem worden gesteld, hoe zeldzamer de soort paddenstoel. Vaak hebben deze soorten een oude bodem nodig, die

al vele jaren met rust is gelaten en niet anders is bemest dan met de uitwerpselen van konijnen en grote grazers.

De paddenstoelen, met name de bodembewonende saprotrofe soorten

(levend van dood organisch materiaal), zorgen weer voor een goede bodemkwaliteit. Ze breken het bladafval af, ze voorzien de plantenwortels van aanvullende voedingsstoffen en zijn zelf weer voedsel voor veel bodemdierpjes, als pissebedden en insecten. Je kan zelfs aan het voorkomen van sommige soorten paddenstoelen zien, hoe het met de bodem gesteld is. Dit zijn de indicatorsoorten, zoals de sikkelkoraalzwam (de oranje-gele soorten zijn zeer fraai om te zien).

Interessant is het feit, dat sommige paddenstoelen gebonden zijn aan een bepaalde periode in het jaar. Zo zijn er de specifieke voorjaarspaddenstoelen, als morieljes, kluitzwammen en andere. Door de veranderingen in het weer treden er ook veranderingen op bij het verschijnen van de paddenstoelen. De harde voorjaarssatijnzwam

(*Entoloma clypeatum*), een echte voorjaarspaddenstoel, heeft dit voorjaar in het duingebied van Voorne maar een heel korte vruchten (paddenstoelen) producerende periode gehad, één week. Normaal komen de vruchtlichamen reeds in april en zijn er vaak tot eind mei. Prachtige stevige exemplaren die vaak in groepjes van drie voorkomen in de buurt van meidoorn en andere rozenachtige struiken.

harde voorjaarssatijnzwam, Vliegveld Duinen

Hier stonden ze op een geklepelde strook waar het raster enkele maanden tevoren was weggehaald. Door het droge voorjaar zijn ze slechts heel kort te zien geweest. Toen het eind mei even echt regende, verwachtten we een nieuwe bovengrondse groei van die soort, maar die bleef uit. Wel kwam toen een andere satijnzwam, een soort die meestal enkele weken later in dit gebied opkomt: het tweekleurig staalsteeltje (*Entoloma glaucobasis*). Deze was er dit voorjaar massaal, gedurende eveneens één week. Daarna bleek de droogte ervoor te zorgen dat

ook deze soort zich niet meer liet zien. Vocht in de bodem is dus een belangrijke voorwaarde voor het zich onder de grond bevindend mycelium (zwamvlok) om over te gaan tot productie van vruchtlichamen (paddenstoelen). Ondanks het feit, dat de duinen niet vaak zo nat zijn geweest als in dit vroege voorjaar, was het vocht kennelijk te diep in de grond gezakt. Het mycelium ging niet meer over tot vruchtvorming, dus geen nieuwe paddenstoelen.

Dat wil niet zeggen dat er niets meer gebeurt op paddenstoelengebied. De vele rijpe sporen, die intussen op goede bodem terechtgekomen zijn, moeten in hun levensonderhoud voorzien. Ze gaan kiemen en hyfen (celdraden) vormen, die voedingsstoffen uit het substraat kunnen opnemen. En een goede bodem is daarvoor van groot belang. Wat dat is die goede bodem, is niet altijd makkelijk te beantwoorden. Zeker is dat bemesting en zware machines, zelfs het veelvuldig vertrappen of verdichten van de bodem niet gunstig werken.

Niet alleen de bodemdiertjes breken bladafval af en dragen zo bij aan bodemstructuur en bodemdiversiteit, ook (saprotrofe) paddenstoelen breken dood blad af en zijn de enige organismen die lignine kunnen afbreken. Lignine (houtstof) zit in al het dode materiaal, naalden, takjes hout of blad. Paddenstoelen breken dat materiaal op een efficiënte manier af. Ze zijn dan ook van cruciaal belang voor de kringloop op onze aarde.

Interessant is ook het feit dat niet iedere paddenstoel op elke plek te vinden zal zijn. En met de ontwikkeling en veranderingen in de bodem, zal ook de diversiteit aan paddenstoelen veranderen. Wat de bodemgesteldheid van de Duinen van Voorne betreft, geldt dat er in de diepere lagen nog kalk aanwezig is, volgens van Haperen; dat zou een aanwijzing zijn voor de eigen ontwikkelingsgeschiedenis van dit duingebied (zie van Haperen).

Licht kalkminnende soorten komen hier voor, zoals tweekleurig staalsteeltje (*Entoloma glaucobasis*) en andere, evenals soorten die samenleven met planten en struiken die kalkminnend zijn (zoals de meidoorn), of gewoon voorkeur hebben voor schraal (binnen duin) grasland, zoals een aantal satijnzwammen en wasplaten. In de periode 2012 tot 2015 zijn vijf nieuwe soorten satijnzwammen gevonden, d.w.z. nieuw voor Nederland. Eén van deze nieuwe soorten zou mogelijk in de periode 1970-1980 al gevonden zijn (deze staat vermeld in het verslag van Gerrit Keizer). Het mycelium was er kennelijk, in de grond. Dit vele jaren later weer tevoorschijn komen kan te maken hebben met het openleggen van een deel van de duinen. Het vinden van nieuwe soorten, ook in dit gebied, is niet eenvoudigweg toe te schrijven aan veranderingen in de bodemgesteldheid.

Bij paddenstoeleninventarisaties hangt het vaak af van het goede moment om erop uit te gaan, goede ogen en de juiste mensen (voor de determinatie en microscopie). Wat wel met de bodem te maken heeft is de begrazing en het beheer. Na grootschalig natuurherstel rond de Sipkeslag zijn behalve enkele van de bovengenoemde nieuwe soorten voor Nederland, ook de tepelaardsterren (*Geastrum corollinum*) opgekomen, onder opschot van meidoorn.

Deze soort moet er voorheen ook al geweest zijn, toen de duinen op die plek nog open waren. Maar ze zijn niet eerder vermeld. Helaas is onlangs door duinwerkzaamheden deze plek geklepeld en daardoor verstoord geraakt. Het lijkt niet waarschijnlijk, dat we deze soort (binenkort) nog terug zien.

tepelaardster

Literatuur:

Gerrit Keizer : de paddenstoelen van de duinen van Oostvoorne, Mildenburg en het Overbosch. Poortugaal 1990

Anton M.M.van Haperen: een wereld van verschil, KNNV Zeist 2009

*

Roeken, verslag van een zitting bij de Raad van State

Op 10 juli vond er een zitting plaats bij de Raad van State betreffende de ontheffing die is aangevraagd om roeken te mogen bestrijden.

Onderstaande is een korte terugkoppeling van Susanne Kuijpers van de Milieufederatie.

Susanne Kuijpers is juridisch medewerker van de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland en tevens adjunct-directeur. De federatie heeft samen met een flink aantal regionale natuurbeschermingsorganisaties tegen de ontheffing FFW geprocedeerd. Onze afdeling heeft daar in mee gedaan. Wij hebben van de Haagse rechtbank gelijk gekregen maar de FBE is daartegen in beroep gegaan. Vandaar de zitting van de Raad van State.

"Bij de zitting was het weer zoals gebruikelijk: er waren twee mensen van de omgevingsdienst namens de provincie aanwezig, maar zij leken nauwelijks een idee te hebben waar het nu over ging en verwezen dus steeds maar naar de Fauna Beheer Eenheid. De FBE had weer vrij tenenkrommende verhalen dat de beoordeling van de staat van instandhouding als matig ongunstig van de roek als broedvogel door Sovon ook maar een schatting was door een willekeurige deskundige en volgens hen de staat van instandhouding gewoon gunstig is. Na de staat van instandhouding gingen de Staatsraden in op de schade. Daarbij kwam dus ook aan de orde in hoeverre de gemelde schade door roeken nu ook echt goed onder-

bouwd is. De FBE had daarvoor twee deskundigen meegenomen: een taxateur en iemand van Bij12 (de club die o.a. het uitkeren van de schade regelt). De taxateur gaf aan dat hij zelf bij Numansdorp in de boomgaard rond had gesloepen met een verrekijker om de roeken in de perenbomen te zien zitten. Het was dus heel mooi dat Hans als coördinator waarnemingen in de HW daar zijn verhaal tegenover kon zetten dat het zo goed als uitgesloten is dat roeken in Numansdorp op fruit komen foerageren. Verder was er nog wat discussie over de vraag in hoeverre schade aan fruit niet gewoon voorkomen kan worden door netten of kooien rond de bomen. De FBE vond dat dit een te grote investering van fruittelers zou vragen.

Al met al blijft het steeds een welles nietes discussie tussen faunabescherming en ons versus de FBE waarbij de FBE vindt dat het goed gaat met de roeken, je er zonder problemen jaarlijks 40 kan schieten en dat er echt geen betere oplossing is om schade te voorkomen en je ruimte mogelijkheden moet hebben om te schieten omdat in feite bijna overal schade door roeken dreigt en wij dus het tegenovergestelde vinden.

Het is op basis van de zitting moeilijk te voorspellen hoe de uitspraak uit zal gaan pakken. In ieder geval had ik het idee dat de Staatsraden zich wel redelijk goed in de zaak verdiept hadden en dus ook wel goede en soms kritische vragen stelden. En ze gaven op de zitting ook wel veel tijd en ruimte om alle argumenten nog eens te wisselen. Hopelijk leidt dit er dus ook toe dat de Raad van State de vernietiging van de ontheffing door de rechtbank gewoon in stand laat en de roeken veilig zijn!"

*

De gierzwaluw
(Apus apus, 16,5 cm lang)
door Gerda Hos

Dit jaar is het jaar van de huiszwaluw en daarom nu een stukje over gierzwaluwen. Niet logisch, vooral ook omdat de gierzwaluw behoort tot de familie van de gierzwaluwachtigen en in feite sterker verwant is aan de kolibrie dan aan de andere zwaluwen. Maar ik krijg altijd zo'n zalig vakantiegevoel als ik een groep van deze sikkelvormige vogeltjes (± 46 gram) door de lucht hoor gieren. Dat doet je gewoon wat!

Rond eind april komen ze terug in Nederland en België. Altijd weer op dezelfde plaats, want ze zijn erg honkvast en trouw aan de groep. Ze hebben er dan een barre tocht van 7000 km opzitten. Niet te geloven dat zo'n klein vogeltje zoiets kan volbrengen. Maar dat vraag ik me bij andere vogels ook altijd af. Deze roetzwarte vogel met lange sikkelvormige vleugels en korte gevorkte staart heeft nog maar nietig kleine pootjes.

Het Griekse woord "Apous" betekent "zonder voeten", maar dat is dus niet helemaal juist want ze hebben nog wel klauwtjes met 4 naar voren gerichte tenen en haaknagels. Hiermee kunnen ze niet echt lopen, maar wel aan verticale muren hangen. Lang heb ik gedacht dat ze niet van de grond konden opstijgen maar dat blijken ze dus wel te kunnen. Al gaat het erg moeizaam! Als ze terug zijn bij het oude nest onder de dakrand, tussen dakspanten of in gaten in het metselwerk van een gebouw, dan knappen ze snel het nest op met in de lucht gevangen materiaal. Dat kunnen pluïsjes, veertjes, draadjes, papiertjes en stukjes plastic zijn. Een en ander wordt met speeksel aan elkaar gekleefd en dan kan mevrouw gierzwaluw na de paring (op nest of in de lucht) gelijk beginnen met eitjes leggen. Zijn de 2 tot 3

langgerekte, dof witte eitjes gelegd dan broeden man en vrouw ze in 18 tot 20 dagen uit. De hulpeloze jongen worden nog een week warm gehouden door beide ouders en daarna gaan pa en ma samen zorgen voor de voeding (balletjes gemaakt van met speeksel aan elkaar geplakte insecten). Na 5 tot 8 weken - afhankelijk van het voedselaanbod - vliegen de kleintjes uit. Is er echter te weinig voedsel dan raken de jongen in een staat van verdooving (hongerslaap) om energie te sparen. Zo kunnen ze 9 dagen zonder eten. Ook de oudervogels passen deze truc toe bij slecht weer. Er wordt in de broedtijd van half mei tot in juni echter maar 1 keer gebroed. Mislukt het nest dan wachten ze met een nieuwe poging tot volgend jaar. De jongen gaan pas na 3 of 4 jaar zelf broeden. Eerst kijken ze bij de ouders af hoe ze bij een nest kunnen komen. Dat is heel moeilijk als je een vliegend leven leidt en dan ineens door een nauwe opening naar een nestholte moet zien te komen. In deze tijd worden ze "niet broeders" genoemd. Een gierzwaluwgezin vangt vliegend tot wel 20.000 insecten per dag. Daar kan niets tegenop! Ze doen trouwens alles vliegend: eten, slapen, baden, paren (kan ook op het nest) etcetera. Alleen om te nestelen verlaten ze het luchtruim. Om te slapen in de lucht gaan ze naar een hoogte van 3 tot 5 km en maken zo gebruik van de thermiek. Er is altijd maar 1 hersenhelft in slaap, zodat de andere helft er voor kan zorgen dat er geen gekke dingen gebeuren en ze op tijd toch een beetje vliegen om niet neer te storten. In de vlucht kunnen ze al cirkelend, wentelend en glijdend snelheden van 120 km/uur halen. Helaas gaat het ook de gierzwaluw niet voor de wind. Heeft hij het hoofd kunnen bieden aan de gevaren (Sahara, vogelvangsters) van de lange tocht terug naar Nederland dan ondervindt hij eenmaal hier de nodige moeilijkheden. Door afname en renovatie van oude stadswijken en betere isolatie van huizen zijn de nestelplekken erg afgenomen. Zit het weer zomers dan ook nog tegen en komen ze te veel vliegstuigen tegen dan is hun lot bezegeld. Maar we kunnen deze prachtige vogels helpen door speciaal ontworpen nestkasten of dakpannen te gebruiken. En ook zijn er speciale gevelstenen met invliegopeningen. Doen zou ik zeggen! Laten we zuinig zijn op deze geweldige insectenetende vogeltjes, die wel 6 jaar oud kunnen worden. Maar dan moeten ze wel een beetje geholpen worden! Doet u mee!

Als u dit leest zijn ze misschien al aan de tocht terug naar Afrika begonnen, want eind juli, begin augustus verlaten ze massaal Nederland. Daarom worden ze ook wel de "100 dagen vogels" genoemd. Nog een reden om extra van ze te genieten!

gierzwaluw

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

Specialisten in arbeidsrecht, huurrecht en strafrecht

Briggeman & Jansen Advocaten staat voor kwalitatief hoogwaardige dienstverlening, een gespecialiseerde kijk op zaken, oog voor de wensen van de cliënt, waar mogelijk het onderste uit de kan halen en vechten voor de beste oplossing, maar altijd reële verwachtingen blijven scheppen. Dat is onze missie. Dat is waar wij voor staan. Dat is waarom wij onze krachten hebben gebundeld. Graag helpen wij u met al uw juridische problemen op het gebied van het arbeidsrecht, huurrecht en (jeugd)strafrecht.

Grotekerksplein 4, 3311 CC Dordrecht
Telefoon: 078 – 747 01 09 | Fax: 078 – 890 03 25
Email: info@bjadvocaten.nl
www.bjadvocaten.nl

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam	☐ m ☐ v
Achternaam	
Adres	
Postcode	
Woonplaats	

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

In de BRANDING

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de BRANDING bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:
1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat & foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl
Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van de Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2018

met automatische incasso: € 33,25

huisgenootleden: € 9,50

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,75

Bank: Triodos rekening nummer: NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Bestuur:

Voorzitter	Theo Briggeman	voorzitter@voorne.knnv.nl	0180-620 594
Secretaris	Peter Vermaas	secretaris@voorne.knnv.nl	0181-324 058
	Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres: Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis		
Penningmeester	Marianne op den Dries	penningmeester@voorne.knnv.nl	0181-318 329
Natuurhistorisch secretaris	Tom van Wanum	tomvanwanum@xs4all.nl	0181-625 538
Ledenadministratie	Marianne op den Dries	ledenadministratie@voorne.knnv.nl	0181-318 329
	Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres: Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis		
PR aanspreekpunt	Hans op den Dries	lunde06540@upcmail.nl	0181-318 329
Leden	Erik Ketting	e.ketting6@upcmail.nl	0181-632 086
	Jos Schreiner	j.schreiner@upcmail.nl	06-37310760
Internetsite KNNV afd. Voorne	http://www.knnv.nl/voorne		
Webmaster	John van der Knaap	webmaster@voorne.knnv.nl	0187-470047

Werkgroepen:

Paddenstoelen	vacant		
Planten	Theo Hagendoorn	hagendoorn@hotmail.com	0181-404 362
Insecten	Wim Prins	prinswn@gmail.com	0181-484 116
Vogels	Peter Vermaas	p.vermaas@gmail.com	0181-324 058
Zoogdieren	Jan Alewijn Dijkhuizen	janalewijdijkhuizen@kpnmail.nl	0181-484 098

© KNNV afd. Voorne

Voorpagina: foto "roek" Peter Vermaas

Wilt u alle foto's in kleur kunnen bekijken, lees dan "In de Branding" digitaal op onze website.

Het thema voor IdB nr. 4 in 2018 is "Huid en Haar"

Beste leden,

Het bestuur beschikt graag over uw correcte emailadres. Wij verzoeken u daarom wijzigingen via een mail door te geven aan: ledenadministratie@voorne.knnv.nl

Wilt u ook adverteren in dit blad, neem dan contact op met Tom van Wanum: tomvanwanum@xs4all.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl